

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOLOGY

ISSN 2744-1709
E-ISSN 2831-0403

PHILOGOLOGIA SERBICA

ЗНАЧАЈ И ЗНАЧЕЊЕ ВАТРЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ,
КЊИЖЕВНОСТИ И КУЛТУРИ

Зборник научних радова
Година IV, 2024, број 4

Бања Лука, март 2024. године

PHILOGOLOGIA SERBICA

Година IV, 2024, број 4
Научни скупови Филолошког факултета
Зборник научних радова

Издавач Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

Главни уредник публикације Проф. др Сања Мацура, Универзитет у Бањој Луци

Оперативни уредник Доц. др Нина Говедар, Универзитет у Бањој Луци

Организациони одбор Проф. др Биљана Бабић, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Дијана Црњак, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Сања Мацура, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Саша Шмуља, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Слађана Цукут, Универзитет у Бањој Луци
Доц. др Нина Говедар, Универзитет у Бањој Луци
Доц. др Андреја Марић, Универзитет у Бањој Луци
Мср Горан Милашин, Универзитет у Бањој Луци

Научно-уређивачки одбор Проф. др Сања Бошковић Данојлић, Универзитет у Поатјеу
Проф. др Запрјан Козлуцов, Универзитет „Пајсије Хиландарски“
у Пловдиву
Проф. др Иван Чарота, Белоруски државни универзитет
Проф. др Богуслав Зјелињски, Универзитет Адама Мицкијевича
у Познању
Проф. др Радомило Маројевић, Универзитет у Београду
Проф. др Ала Тагаренко, Универзитет Ивана Франка у Лавову
Проф. др Сања Мацура, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Павел Крејчи, Масариков универзитет у Брну
Проф. др Снежана Милосављевић Милић, Универзитет у Нишу
Др Светлана Шеатовић, Институт за књижевност и уметност
Београд

Рецензенти Проф. др Снежана Милосављевић Милић, Универзитет у Нишу
Проф. др Ранко Поповић, Универзитет у Бањој Луци
Др Марија Јефимијевић Михајловић, Институт за српску
културу Приштина–Лепосавић
Проф. др Мијана Кубурић Мацура, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Јелена Јовановић, Универзитет у Нишу
Проф. др Дијана Црњак, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Саша Шмуља, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Саша Кнежевић, Универзитет у Источном Сарајеву
Проф. др Миланка Бабић, Универзитет у Источном Сарајеву
Доц. др Андреја Марић, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Јасмина Теодоровић, Универзитет у Крагујевцу
Проф. др Владислава Гордић Петковић, Универзитет у Новом Саду

Проф. др Душан Живковић, Универзитет у Крагујевцу
Др Недељка Бјелановић, Институт за књижевност и уметност,
Београд
Др Јана Алексић, Институт за књижевност и уметност, Београд
Доц. др Милица Кецојевић, Универзитет у Београду
Проф. др Милена Илишевић, Универзитет у Западном Сиднеју
Проф. др Татјана Бијелић, Универзитет у Бањој Луци
Доц. др Јелена Марићевић Балаћ, Универзитет у Новом Саду
Др Игор Перишић, Институт за књижевност и уметност, Београд
Проф. др Милош Ковачевић, Универзитет у Београду, Универзитет
у Крагујевцу
Проф. др Жељка Пржуљ, Универзитет у Источном Сарајеву
Доц. др Драгана Бедов, Универзитет Едуколс
Проф. др Светлана Томин, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Горан Максимовић, Универзитет у Нишу
Др Јасмина Ахметагић, Институт за српску културу Приштина–
Лепосавић
Др Вања Миљковић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Др Весна Ђорђевић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Др Светлана Смијепчевић Бјеливук, Институт за српски језик
САНУ, Београд
Др Марина Спасојевић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Проф. др Миливој Алановић, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Милан Алексић, Универзитет у Београду
Др Ана Мацановић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Др Слободан Новокмет, Институт за српски језик САНУ, Београд
Доц. др Весна Николић, Универзитет у Београду
Др Јована Јовановић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Проф. др Милан Ајдановић, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Јасмина Московљевић, Универзитет у Београду
Проф. др Људмила Поповић, Универзитет у Београду

Лектор Проф. др Мијана Кубурић Мацура, Универзитет у Бањој Луци

Лектор за енглески језик Мр Бранко Црногорац, Универзитет у Бањој Луци

Припрема за штампу Мср Данијел Дојчиновић, Универзитет у Бањој Луци

Штампа Принт шоп д.о.о. Источна Илица

За штампарiju Зоран Миовчић

Тираж 100

Овај зборник садржи научне радове који су представљени на конференцији *Philologia Serbica. Значај и значење ватре у српском језику, књижевности и култури*, одржаној на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци 28. марта 2023. године.

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i>	9
<i>Ана А. Плотњикова</i> Лила и олалија у српском језику и културним дијалектима.....	11
<i>LILA AND OLALIJA IN SERBIAN LANGUAGE AND CULTURAL DIALECTS</i>	
<i>Марија С. Јефтимијевић Михајловић</i> Имагинација пламена и пламен имагинације (Ватра као поетски принцип – српска поезија XX века).....	25
<i>IMAGINATION OF FLAME AND FLAME OF IMAGINATION (FIRE AS A POETIC PRINCIPLE – SERBIAN POETRY OF THE 20TH CENTURY)</i>	
<i>Миливој Б. Алановић</i> Структурни израз предиката 'ратовати'	49
<i>GRAMMATICAL FORMS OF THE SEMANTIC PREDICATE 'RATOVATI'</i>	
<i>Радмило Н. Маројевић</i> Ватра и њени одбљесци у поетској композицији Његошевој (зрака, луча, искра, зубља)	71
<i>FIRE AND ITS REFLECTIONS IN NJEGOS'S POETIC COMPOSITION</i>	
<i>Данијела С. Станић</i> Ватра и њена метафора као језичко-стилска одлика у стваралаштву Растка Петровића.....	103
<i>FIRE AND ITS METAPHORS AS A LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURE IN THE WORK OF RASTKO PETROVIC</i>	
<i>Горан Б. Милашин</i> Глаголски префикс <i>по-</i> као средство изражавања атенуативности у савременом српском језику	121
<i>THE VERBAL PREFIX PO- AS A MEANS OF EXPRESSING ATTENUATIVE MEANING IN THE CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE</i>	
<i>Маша Љ. Петровић</i> Прикривена интермедијалност: музички елементи у роману <i>Соната за лошег човека</i> Александра Гаталице	147
<i>CONCEALED INTERMEDIALITY: MUSICAL ELEMENTS IN NOVEL SONATA FOR A BAD MAN BY ALEKSANDAR GATALICA</i>	

Милан Б. Громовић

- Богородица као ходатајица и песничка
антонимија – Павић и Венцловић..... 165
THE VIRGIN AS A VIRGIN INTERCESSOR AND POETIC
ANTONYMY – PAVIĆ AND VENCLOVIĆ

Николина П. Хавран

- Огањ божанствене љубави и огањ гајене – о мотивима ватре и
светлости у химнографским портретима Светога Симеона и
Светога Саве 187
THE FIRE OF DIVINE LOVE AND THE FIRE OF HELL – ON THE SYMBOLS OF FIRE AND
LIGHT IN THE HYMNOGRAPHIC PORTRAITS OF SAINT SIMEON AND SAINT
SAVA

Александра Ј. Брајовић

- Кратког размишљење о празници (1786) Јована Мушкатировића
– једно непознато просветитељско-полемичко дело 215
KRATKOG RAZMIŠLJENIJE O PRAZDNICI (1786) BY JOVAN MUŠKATIROVIĆ –
A RELATIVELY UNKNOWN POLEMICAL WORK FROM THE AGE OF
ENLIGHTENMENT

Јасмина П. Кнежеввић

- Трагом ватре... (Симболика ватре у збирци
приповедака *Принц ватре* Филипа Давида) 231
ALONG THE PATH OF FIRE... (THE SYMBOLISM OF FIRE IN A SHORT STORY COLLECTION
ENTITLED PRINC VATRE (THE PRINCE OF FIRE) BY FILIP DAVID)

Милица А. Кандић, Милица Б. Мојсиловић

- Ватра као стваралачки принцип у *Споредном небу* Васка Попе..... 253
FIRE AS A CREATIVE PRINCIPLE IN THE SECONDARY SKY BY VASKO POPA

Драгана С. Лусић

- Интертекстуално читање романа *Пешчаник* Данила Киша
у контексту библијске књижевности 271
AN INTERTEXTUAL ANALYSIS OF DANILO KIŠ'S NOVEL PEŠČANIK
IN THE CONTEXT OF BIBLICAL LITERATURE

Магда Г. Миликић

- Културне и друштвене околности у којима
настаје *стварносна проза* 295
CULTURAL AND SOCIAL CIRCUMSTANCES IN WHICH THE REALITY PROSE
(HARD-BOILED PROSE) WAS CREATED

Милош Д. Михаиловић

- Ватра код Пекића: алхемијски преображаји
Симеона Газде и Думетријуса кир Ангелоса.....323
*FIRE IN PEKIĆ'S WORKS: ALCHEMICAL TRANSFORMATIONS OF
SIMEON GAZDA AND DUMETRIUS KIR ANGELOS*

Луна М. Градиншћак

- Ватра у песништву Бранка Миљковића.....345
*ABOUT FIRE AS AN INTEGRATED ELEMENT OF POETIC CREATION
IN BRANKO MIJKOVIĆ'S POETRY*

Ана М. Мумовић

- Ватра као основни елемент универзума (Прилог тумачењу
приповедачког опуса Ива Ћипика)361
*FIRE AS THE BASIC ELEMENT OF THE UNIVERSE (A CONTRIBUTION TO THE
INTERPRETATION OF IVO ĆIPIKO'S NARRATIVE OPUS)*

Биљана С. Солеша

- Симболика ватре у прози Боре Станковића.....377
THE SYMBOLISM OF FIRE IN BORA STANKOVIĆ'S PROSE

Гордана Р. Штасни

- Семантичко-деривационе специфичности
лексема *огањ* и *ватра*.....395
*SEMANTIC-DERIVATIONAL CHARACTERISTICS OF LEXEMES
FIRE (VATRA) AND INGLE (OGANJ)*

Милица Љ. Стојановић

- Деривационо гнездо лексеме *огањ*:
творбено-семантичка анализа.....419
DERIVATIONAL NEST OF LEXEME OGANJ: SEMANTIC-DERIVATIONAL ANALYSIS

Наташа М. Миланов

- О значењима лексема из семантичког поља *ватра* у
српском језику (на материјалу именица и глагола)..... 443
*THE MEANINGS OF LEXEMES IN THE SEMANTIC FIELD OF FIRE IN
THE SERBIAN LANGUAGE (BASED ON NOUNS AND VERBS)*

Марија Д. Вучковић

- Ватра у тајним занатлијским језицима – творба,
семантика и порекло номинација чији је денотат ватра.....465
FIRE IN SECRET LANGUAGES OF CRAFTSMEN

Јелена М. Павловић Јовановић

Концесивне клаузе у административно-правном
стилу српскога језика 19. века.....487

THE CONCESSIVE CLAUSE IN THE 19TH CENTURY SERBIAN LEGAL TEXTS

Милена П. Владић Јованов

Значење ватре у поезији Т. С. Елиота, Ивана В. Лалића,
Бранка Миљковића и В. Б. Јејтса: интертекстуални и
деконструкционистички приступ 513

*THE MEANING OF FIRE IN THE POETRY OF T.S. ELIOT, IVAN V. LALIĆ, BRANKO
MIJKOVIĆ, AND W.B. YEATS: AN INTERTEXTUAL AND DECONSTRUCTIONIST
APPROACH*

Aleksandra Z. Stojanović

Flames of Survival: A Study of The Burning Diary in Aleksandar Tišma's
The Use Of Man 541

*ПЛАМЕН ПРЕЖИВАВАЊА: ПРОУЧАВАЊЕ СПАЉЕНОГ ДНЕВНИКА У РОМАНУ
УПОТРЕБА ЧОВЕКА АЛЕКСАНДРА ТИШМЕ*

Јелена И. Маринков

Ватра у поезији Бранислава Петровића 555

FIRE IN THE POETRY OF BRANISLAV PETROVIĆ

Јована С. Анђелковић

Поетско-симболичка представа фланера и урбанитета
у поезији Новице Тадића 575

*POETIC-SYMBOLIC REPRESENTATION OF FLANEUR AND URBANITY
IN THE POETRY OF NOVICA TADIĆ*

Јелена З. Милић

Ватра и њен симболистички регистар у
Приповеткама једног каплара Бранислава Нушића..... 599

*THE FIRE AND ITS SYMBOLIC REGISTER IN THE TALES OF A CORPORAL
BY BRANISLAV NUŠIĆ*

Данијела С. Станић¹

Институт за српски језик САНУ, Београд

ВАТРА И ЊЕНЕ МЕТАФОРЕ КАО ЈЕЗИЧКО- -СТИЛСКА ОДЛИКА У СТВАРАЛАШТВУ РАСТКА ПЕТРОВИЋА²

Апстракт: *Анализираћемо појам ватре са језичко-стилског и књижевно-поетичког становишта. За примену оба плана проучавања одговарала нам је концептуална анализа, где смо појам ватре третирали као изворни појам метафоре и приступни појам метонимије. На плану лексикологије и творбе речи уочили смо низ лексема које су у синонимској или деривационој вези са лексемом ватра, па смо на тај начин покушали да расветлимо и идиолекатску природу Петровићевог песничког језика и стила.*

Кључне речи: *ватра, појмовна метафора, појмовна метонимија, стилистика, идиолект, савремени српски језик.*

1. Увод, циљеви, задаци и методе

У раду ћемо анализирати мотив ватре са језичког (семантичког и стилског) и књижевно-поетичког становишта у стваралаштву Растка Петровића. Као корпус за анализу изабрали смо стваралаштво Растка Петровића због његове идејно-поетичке слике о човеку, човековом телу, феномену рађања и умирања, које он представља у једном физиолошком кључу, кроз процес кружења материје у природи, и метафизичком, као

¹ danijela.stanic@isj.sanu.ac.rs

² Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-47/2023-01, од 17. 1. 2023, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

судар и утицај четири космичка елемента: земље, воде, ваздуха и ватре, а такође и у једном историјском контексту, кроз слику Великог рата, чији је непосредни сведок и сам био. Од његовог књижевног опуса изабрали смо три различита жанра: путописну дескрипцију са путописом *Африка*, романескно наративно штиво са романом *Дан шести* и авангардни песнички језик са песничким циклусима *Пред откровљењем*, *Откровљење* и *После откровљења*.

Лексичко-семантичку анализу извршићемо ексцерпцијом свих семантичко-полисемијских реализација лексеме *ватра*, као и свих других лексема које су у семантичко-деривационој вези са датим појмом, као и њихове колокате. С обзиром на то да анализа једног књижевног мотива са стилског становишта подразумева књижевно-теоријска знања о самој поетичкој слојевитости идејно-мотивског комплекса свеобухватног стваралаштва једног писца, определили смо се за концептуалну семантичку анализу представљања грађе. Циљ нам је да уочимо апстрактне појмове и апстрактне идеје, као концептуално циљане домене, који су карактеристични за поетски језик и књижевно стваралаштво, и да покушамо да објаснимо како се они метафорички разумеју преко изворног домена ватре. Покушаћемо да уочимо да ли ти циљани домени имају своју структурну и схематску апстрахованост само у контексту интелектуално-психолошке рефлексивности поменутог аутора, или имају метафоричку утемељеност у природи српског језика, за чију ћемо лексичко-семантичку природу, као контролну, користити Речник САНУ. Непосредно, анализираћемо и стилску и идиолекатску природу Петровићевог песничког и приповедачког језика, у ком се, у сва три жанра, преплиће исти систем песничких слика, колокација, метафора и других стилских изражајних фигура.

У оквиру когнитивне лингвистике значење се изједначава са концептуализацијом – образовањем појмова на основу човековог физичког, чудног, емоционалног и интелектуалног искуства са светом који га окружује. Прекретницу у когнитивистичком правцу чини књига Џорџа Лејкофа и Марка Џонсона *Метафоре наше насушне* (*Metaphors We Live By*) из 1980. године. Појмовна метафора један је од когнитивистичких процеса формирања значења на темељу којег повезујемо два

концептуална домена, изворни домен и циљани домен. Помоћу метафоре, когнитивно теже доступне ентитете концептуализујемо преко когнитивно лакше доступних елемената (PKL 2021: 89-90). Појмовна метафора није само ствар језика, већ првенствено ствар мишљења. Она постоји у језику зато што постоји у мишљењу. Она се одсликава у језику у метафоричким изразима (Klikovac 2004: 11). Кевечеш (2005: 5) је навео шта метафора теоријски садржи: изворни домен, циљани домен, и метафоричко мапирање између њих, засновано најчешће на искуственој основи. Мапирање се код метафоре врши делимичним пресликавањем структуре једног појма у други (Кевећеš 2004: 4-5), а метонимија се дефинише као когнитивни процес у коме један појам у оквиру истог домена или когнитивног модела активира други појам (Кевећеš 2004: 4-5; 2010: 173).

Кевечеш је баш на примеру ВАТРЕ као изворног домена објаснио како систем појмовних метафора утиче на концептуализацију идиома у енглеском језику. За разлику од традиционалне граматике, која сматра да су идиоми немотивисани, когнитивна семантика сматра да се преко система метафора, метонимија и употребом свакодневног културолошког знања мотивисаност идиома може назрети (Кевећеš 2011: 255). Кевечеш је открио да појам ВАТРЕ/ВРУЋИНЕ у великој мери обликује лексичку емоција. Она се по њему односи на следеће циљане осећајне домене: БЕС, РОМАНТИЧАРСКУ ЉУБАВ И ПОЖУДУ И СРАМОТУ. У концептуалном процесу елемент топлоте може се комбиновати са сликом садржитеља (ОСЕЃАЊА СУ ВРУЋА ТЕЧНОСТ У САДРЖИТЕЉУ) (2004: 38-39). Интензитет је битан аспект осећајних концепата који се дефинишу појмом ватре: ИНТЕНЗИВНА ОСЕЃАЊА СУ КИПУЋА МАТЕРИЈА ИЛИ ВАТРА (Кевећеš 2004: 41). На другим местима Кевечеш, поред осећајних домена, уводи и друге циљане аспекте појма ВАТРЕ. Побројаћемо метафоре којима Кевечеш конкретизује бес, љубав, имагинацију и сл.: БЕС ЈЕ ВАТРА, ЉУБАВ ЈЕ ВАТРА, МАШТА ЈЕ ВАТРА, СВАЂА ЈЕ ВАТРА, ЕНЕРГИЈА ЈЕ ГОРИВО ЗА ВАТРУ, ЖИВОТ ЈЕ ВАТРА, ЕНТУЗИЈАЗАМ ЈЕ ВАТРА (2011: 253-258). Објаснићемо како изгледа пресликавање у оквиру једне појмовне метафоре која се односи на изворни појам ватре. Користићемо Кевечешов пример БЕС ЈЕ КЉУЧАЛА ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ: *She*

is boiling with anger. Циљани домен је бес, који не може да се замисли, не представља визуелни домен, а изворни домен је врућа течност, која је чулна и тактилна. Искусствену везу између ова два домена видимо на примеру телесних манифестација беса: бесан човек се задрвени и повиси му се телесна температура.

У наставку текста покушаћемо да препознамо појмовне метафоре које је Кевечеш издвојио, али и неке које су специфичне за поезију Растка Петровића.

2. Семантичко-деривациона и стилска анализа грађе

Растко Петровић користи широк асортиман лексема из синонимског и деривационог круга лексеме *ватра*, као и богату палету полисемијских значења којима се остварује језичка сликовитост и шири круг метафоричких слика са изворним доменом ватре. У синонимском низу наше грађе налазе се лексеме *ватра* и *огањ*, као и синегдохски еквиваленти *пламен*, *жар*, *варница* и *луча*. Лексеме које су у непосредној семантичкој и деривационој вези са овим синонимским низом јесу: именице *огњиште*, *пожар*, *врућица*, *врелина*, *топлина*, *свећа*, *буктиња*; придеви *пламен*, *огњен*, *ватрен*, *пепељаст*, *почађавео*, *преплануо*, *задимљен*. Глаголски систем, поред уобичајеног семантичко-деривационог низа глагола са семантиком процеса горења (*горети*, *палити/запалити/угасити*, *пламтети*, *жарити*, *пржити*, *истопити*), садржи и један број глагола са ономатопејским значењем, који доприносе визуелизацији, као и циљаној еротизацији описане слике (*буктати*, *цврчати*): И при том још ложац. Тај кад те наложи, има сва да *горииш*. Имаш да *букћеш*, да ти се све сало истопи, да *цврчиш* (Д. ш.: 184)). Растко Петровић негује стил богат стилским фигурама: хијазам *вода и ватра*, *ватра и вода* (Д. ш., 56); синтаксичким редупликацијама: *Начинити ватру*, *обновити ватру ... начинити ватру*, *запалити ватру!* ... *Запалити ватру!* (Д. ш., 56); синтагматском синестезијом³: *пламеним очима* (Д. ш., 496), *огњене речи* (Д. ш., 306), *пламеним очима* (После о., програм. текст); метафо-

³ Није у питању типична синестезија, већ се пресликавање између чула преплиће са метафоризацијом емоција, коју ћемо описати касније.

рама: *пламена младост* (Д. ш., 631), *пламено писмо* (Д. ш., 306), (А., 144), *пламена мисао* (Д. ш., 278); оксиморонским спојевима: *пламена река* (Д. ш., 623), на звучном плану оксиморон *огњена празнина* (Д. ш. 315), *огњеном и леденом дну ноћи* (Д. ш., 131), *Пламене буре сунца* (После о., 169), *памти безмерно море* (После о., 189); плеоназмом: *ватреног огња* (Д. ш., 315), *огањ и пламен* (Д. ш., 276); асонанцом и алитерацијом: *угљенисане угарке* (Д. ш., 53).

3. Концептуализација појмова из домена физичке стварности

Навешћемо неколико импликација лексеме *ватра*, које у позадини имају врло јасно метонимијско значење:

„Узела је цигарету са сточића и, не чекајући да Стеван примети да јој треба *ватре*, дала је знак очима момку који је пролазио” (Д. ш., 526). ВАТРА ЗА КРЕСИВО (УПАЉАЧ).

„Испекао је на *ватри* мало сланине и испржио кришку хлеба” (Д. ш., 254). „Неко ко је додавао дрва на *ватру* просто их је растурио и више на њих није обраћао пажњу” (Д. ш., 256). ОГЊИШТЕ ЗА ДОМ.

„Ево *топлији од звезда*: торови, стаје, кућа на којој је *огњиште*” (После о., 183). „Знао сам да ме много воли, али сам у тој љубави тада гледао само њену жудњу за остварењем просте, домаће среће. *Огњиште*, савијање друштвених положаја, сигурност. *Домаћу сигурност нарочито*” (Д. ш., 305). ВАТРА ЗА ДОМ (ОГЊИШТЕ).

Примери са чистом метафором били би:

„Чула [је Милица] да је Стеван жели да се извини што неће доћи на купање, и што не може да је види, јер је *одједном у ватри*” (Д. ш., 603). „Али он се губио у својој *ватри* и његове очи су биле све затвореније и руке све беспомоћније” (Д. ш., 607). „*Руке и лице надувени и у огњу*” (Д. ш., 568). „Није се извлачио из колибе чак ни да их види, *толико је био изнемогао, у врућници*” (Д. ш., 449). СТАЊЕ ВИСОКЕ ТЕМПЕРАТУРЕ ЈЕ ВАТРА.

„Испијајући јединствену врелину, из које се дизала седмогодишња љутина алкохола” (Д. ш., 143). ПИЋЕ КОЈЕ ГРЕЈЕ (АЛКОХОЛ) ЈЕ ВАТРА.

Концептуализација метафоре СВЕЛОСТ ЈЕ ВАТРА, из визуелистичког домена, честа је у дескрипцији:

„На радост бескрајне млечне даљине мора и небеског азура у коме као бели пожар гори сунце” (А., 13). СУНЦЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ ГОРИ, СВЕЛОСТ ЈЕ ВАТРА.

„Врт пун хладовине... У шест и четврт имамо јединствен залазак сунца, нагао и успламтео. Велики пламени језици пењу се уз небо, запаљујући га скоро до зенита, а онда се одједном све црвенило враћа оданде, сливајући се као крв” (А., 149). СВОЈСТВО (ЦРВЕНИЛО) ЗА НОСИОЦА СВОЈСТВА, ЦРВЕНО ЈЕ КРВ И ЗРАЦИ СУ ЈЕЗИЦИ, СВЕЛОСТ ЈЕ ВАТРА.

„Чим мало пређе жега, идем у село, уистину огромно, округлих, пламених, црвених колиба у вечери. Кровови од траве букте пред запаљеним небом” (А., 174). БИТИ ПОД ИНТЕНЗИВНИМ СВЕЛОМ ЈЕ ГОРЕТИ.

„Над водом ускоро пада мрак. Једино иза брегова пожар саване изгледа као свитање. И то свитање пожара не оставља ме целу ноћ. Ја непомично гледам, окружен све више веловима магле” (А., 193). СВИТАЊЕ ЈЕ ПОЖАР, СВЕЛОСТ ЈЕ ВАТРА.

„Спуштале су се обасјаном језеру [нове завесе], белом, месечастом, као пена звериња, као пламен белих пожара и као зрачни водопади” (Д. ш., 624). СВЕЛОСТ ЈЕ ВАТРА.

„Лишће је жутело и буктало пред њима, брегови су били у њиховом пожару и површине језера су се губиле у густим златним измаглицама” (Д. ш., 628). СВЕЛОСТ ЈЕ ВАТРА.

4. Концептуализација поетских метафора.

Читање сцене са пожаром у воденици.

Под поетским метафорама подразумевамо оне код којих је појмовна метафора скривена у поетском тексту и за чије је разумевање неопходан увид у књижевну поетику самог писца и шире контекстуално тумачење. Овде смо издвојили само оне доминантније, и то из круга емоција и физиолошког стања (БЕС ЈЕ ВАТРА, СТРАСТ ЈЕ ВАТРА, БОЛ ЈЕ ВАТРА), из круга визуелног⁴ (СВЕТЛОСТ ЈЕ ВАТРА), из круга виталистичког домена, који често подразумева сексуално-еротски изворни домен (РАЂАЊЕ ЈЕ ВАТРА, ЖИВОТ ЈЕ ВАТРА, СТРАСТ ЈЕ ВАТРА, СМРТ ЈЕ ВАТРА) и из круга историјских дешавања (СМРТ ЈЕ ВАТРА).

У овом поглављу објаснићемо једну култну, космогонијску сцену са првих страница романа *Дан шести*, преко које ћемо образложити и нашу опредељеност за тумачење стваралаштва Растка Петровића кроз тему ватре, као и оквирне књижевно-поетичке ставове који су омеђили авангардни имагинарни свет овог по много чему уметнички револуционарног писца. *Дан шести* почиње једном митском, библијском параболом човековог стварања из Прве књиге Мојсијевој, која се зове *Постање*, која говори о нужности непрестаног тражења сврхе живота, смисла трајања и смрти и која представља алегорију пута Стевана Папа-Катића од руба могућег до његовог избављења (Ћановић 1985: 45-48). У даљем интерпретативном ишчитавању сцене назире се кључни симболи и феномени његове поетике: феномен рађања, обнављања живота, улога материце и жене у свему томе.

Прва Стеванова борба за егзистенцијални опстанак у свом доживљају почетка албанске голготе јесте драмска сцена у воденици током олује. Стевану и групи случајно одабраних сапутника, избеглица, стаје аутомобил у ноћи услед пљуска. Стеван први успева да наслепо, по мраку, пређе дирек преко брзака на путу до воденице, а затим да, осветљавајући пут, преведе и остале сапутнике. Они од делова воде-

⁴ Визуелно представља физички домен, али у ниже наведеним примерима визуелно је уклопљено у ширу алегоријску слику (ван „поједностављене“ дескрипције, какву смо имали у претходном поглављу), па смо зато ову метафору на овом месту убројали и у поетске метафоре.

нице пале ватру да би се угрејали. Разговарају. У полифонији њихових засебних монолога наслућује се егзистенцијална усамљеност појединца у рату. Избија пожар. Они гасе ватру, затим пале другу. Сцена потопа и пожара у воденици јесте алегорија враћања у стање првобитног хаоса, почиње урушавање створеног света, где космогонијски елементи постају апокалиптичке разорне силе, а човек је препуштен сам себи (Петровић 2013: 224). Навешћемо кључне делове сцене:

„Ларма је одједном пробудила Стевана. Они што су већ били будни, викали су. Један велики облак био је полегао по земљи и људи су, издижући се кроз то, излазили из својих снова... О, моћи још спавати!... Мучили су се да угасе пламен који им је под ногама. Воденица се запалила, пошто се нису сетили да испод ватре треба поставити препове. Запаљене буктиње падале су сада кроз прегорели под, дуго и блиставо, у понор. Осветљавале су најпре, негде дубоко, део узбуркане воде, па одмах нестајале у ној.

Стеван је све то само гледао кроз дим што је пекао и штисао. Исто се то збивало у њему последњих дана и последњих година. Нешто што се збивало споља одговарало је тачно унутарњем животу. И оно ван њега и оно у њему било је тако сјајно и необјашњиво. Задимљено, драстично и несносно, као вода и ватра, ватра и вода наизменично. Светле луче падале су непрестано кроз густе дим и кроз врелину. [...]

Као да је та кућа какво живо биће којим се немилосрдно треба исхранити, комад по комад, једући његове удове, утробу, главу, одваљивали су са пода нову даску, скидали с нискога крова препове, да би опет заложили ватру. У ноћи, која као да никада неће проћи, под кишом која као да ломи гране и ваља стабла, пред водопадом, над урвином где се мешају сва геолошка раседања, сви елементи, сви звукови, начинити ватру, обновити ватру. Тражећи нестрпљиво, узбуђено, манијачки, као до дна човечанства, као у дну векова и оркана, по стаништима од камена, по рупчагама, шибани олујом и муњама, утарак који се још није угасио. Начинити ватру, запалити ватру. У бури, тако далеко још од свитања. Људи тако упорни и тако глупи!

Запалити ватру! То је био почетак цивилизације и историје.“ (Д. ш., 56/57)

Конкретна сцена пожара у воденици повод је писцу да изгради шири алегоријско-филозофски дискурс у уметнички авангардном кључу разумевања. У овој сцени имамо борбу „сила немерљивих“ *воде и ватре* – ватра у воденици и потоп и понор око ње, који нас доводи на самом почетку у један зачарани круг авангардног апсурда кроз питање да ли ће водена стихија прва уништити воденицу или ће воденица сагорети у сопственом пламену. Конкретна слика пожара наговештава драму ратне стихије, као и низ поетичких питања: сврху борбе за егзистенцијални опстанак, границе сопствених и животних и изражајних могућности, сврху уметника и сл.

Петровић у овој сцени супротставља сва четири космогоничка елемента: „у дну векова и оркана“ (елемент воде), „по стаништима од камена, по рупчагама“ (елемент земље), „шибани олујама и муњама“ (елемент воде и ваздуха), „утарак који се још увек није угасио“ (елемент ватре). И овде долазимо до дијалектичког питања које се тиче судбине човека и човечанства и трагања за одговором како се одредити за витализам у судару елемената. Живот је индивидуални и цивилизацијски судар „сила немерљивих“. Петровић се одређује за победу ватре: „утарак који се још није угасио“... „Запалити ватру! То је био почетак цивилизације и историје“. Прва од метафора која нам се открива у овом поетском дискурсу из виталистичког је домена: ЖИВОТ ЈЕ ВАТРА.

Метафора воденице посебна је алегорија сама за себе. Тело – воденица и жена – воденица окосница је Петровићеве идејне слике о човековом телу, материнству, феномену рађања и умирања из круга мотива психолошко-подсвесног и сексуално-еротског домена. Воденица прима у себе пшенично семе, које има снагу природног оплођења. Актри у воденици су на извору живота, али и на прагу смрти. Такође, вода са воденичног точка има снагу „преобраћања“, као што је преобраћање семена у брашно, што је еквивалент претварању „природе у културу“ (Radenković 1996: 185). Воденица је, у кругу фолклорних стереотипа, и место граничног прелаза, од људског ка демонском. Она услед историјског бесмисла доживљава метаморфозу семена. Уместо пшеничног зрна, она прима клицу

жара и у тој линији тумачења воденица шири своју метафоричност на жену – воденицу и материцу – воденицу („начинити ватру, обновити ватру“). Материца се обнавља у природном менструационом циклусу сазревања јајне ћелије. На овом месту Петровић је изградио сложен низ појмовних метафора и метонимија: МАТЕРИЦА ЈЕ ПРОСТОР КОЈИ ГОРИ, РАЂАЊЕ ЈЕ ГОРЕЊЕ, ЖИВОТ ЈЕ ВАТРА; КРВ ЗА УТЕРУС, КРВ ЗА ЦРВЕНУ БОЈУ; ЦРВЕНО ЈЕ ВАТРА, ЖЕНА ЈЕ БИЋЕ КОЈЕ ГОРИ.

Амбивалентност ватре доследно је приказана. У сцени пожара надограђен је још један авангардни апсурд. Људи су онтолошки усамљени са својим унутарњим огњевима, који се полако гасе. Воденица се, уместо примарне функције, да меље жито као клицу живота, у поремећеном природном и историјском времену, метаморфозира у демона, чувара огња, који жеже и уништава („Начинити ватру, запалити ватру.“ [...] Начинити ватру, запалити ватру. У бури, тако далеко још од свитања. Људи тако упорни и тако глупи! Запалити ватру! То је био почетак цивилизације и историје.“) Амбивалентност ватре приказана је метафорама: УНИШТИТЕЉ ЈЕ ВАТРА; ОБНОВИТЕЉ И СТВАРАТЕЉ ЈЕ ВАТРА, КУЛТУРА ЈЕ ВАТРА; СМРТ ЈЕ ВАТРА; ЖИВОТ ЈЕ ВАТРА.

На поетичком плану, кроз слику воденице у пламену, Петровић осећа и демијуршку слику песника, који своју унутрашњу ватру преобликује у реч. Уобличујући и онесобичавајући реч, Петровић у апсурду проналази смисао, идеју, филозофију и наду. Ова идејна раван приказана је појмовном метафором: МАШТА ЈЕ ВАТРА.

5. Концептуализација осталих поетских метафора

У овом поглављу размотрићемо још неке појмовне метафоре, које употпуњују слику Петровићеве стваралачке когнитивне мапе. Те метафоре припадају различитим циљаним доменима: емотивном, виталистичком, сексуално-еротском, визуелном, интелектуално-стваралачком и историјском. Врло често долази до преплитања њихових категорија, а заједнички именитељ им је стање или својство високог интензитета или високог температурног степена.

Емоције се у когнитивној лингвистици анализирају путем појмовних метафора и когнитивних сценарија у којима се емоције представљају у

свом прототипичном облику, уз опис догађаја и мисли које је изазивају и физиолошких реакција које је прате. Емоције се најчешће метафорично концептуализују као МАТЕРИЈА (Dragičević 2004: 120, 123; Klíková 2004: 191-203). Пошто се ВАТРА у примарном значењу концептуализује као НЕТИПИЧНА МАТЕРИЈА, та општа метафора ЕМОЦИЈЕ СУ МАТЕРИЈА у нашој се грађи конкретизује као БЕС ЈЕ ВАТРА, СТРАСТ ЈЕ ВАТРА, ЕМОЦИОНАЛНА БОЛ ЈЕ ВАТРА.

Метафоризацију ватре можемо илустровати антологијском сценом борбе са псом из *Дана шестог*, која се обично тумачи као Стеванова борба са анималним и бесним у себи:

„Очи су јој [кучки] биле црвене, запаљене неупоредивим пламеном. Тело црно. Само су очи биле запаљене пламеном и чељусти, с којих је капала запаљена пена, као да се тек најела месечине.” (Д. ш., 378)

„Погледао је поново и видео два страшна пламена у ноћи и огромну тамну прилику над собом. Секс који је натопљен месечином и дах који га је палио.” (Д. ш., 379)

„И бале женки, жуте, вреле, месечина, палиле су мугрло” (Д. ш., 380).

Метафора је БЕС ЈЕ ВАТРА, а у последња два примера и ОБЈЕКАТ СТРАСТИ ЈЕ БИЋЕ КОЈЕ ГОРИ; СТРАСТ ЈЕ ВАТРА. Последње две метафоре односе се и на следеће примере:

„Јел' сам ја да упадам у торове или да ти се причврљим уз неку врућину, уз жену, уз ватру. Знаш, помрчина, а светлост скаче по зиду, а ја ти се причврљим, а она топла, топла, ко фуруна. Зимска жена.” (Д. ш., 145). ОБЈЕКАТ СТРАСТИ ЈЕ ВАТРА, ЖЕНА ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ ГОРИ У ВАТРИ, ЖЕНА ЈЕ ВАТРА; ЕМОЦИЈА ВИСОКОГ ТЕМПЕРАТУРНОГ ИНТЕНЗИТЕТА ЈЕ ВАТРА, СТРАСТ ЈЕ ВАТРА.

Бол се код Растка Петровића, такође, представља метафорично: БОЛ (ФИЗИЧКА ИЛИ ЕМОТИВНА) ЈЕ ВАТРА:

„Као какав дух у пламену, са стране, над свим тим стоји Стеван, његово тело нице из тог трпљења као огањ и пламен. Осећа само ужалене ране у ногама [...] Видео је малочас човека који је излазио из куће и улазио, сав очајан. Сад је пламен. Бурa. Хукће. Вихор.

Вихор. *Сав дух у напору, мишић у напору. Пламен. Стеван је јаук те жене, њено трешење телом...* (Д. ш., 276).

„Сваки Стеванов мишић има халуцинацију да врши неки покрет, а не миче се. *Стеван је само огањ, с тог места, над тим. Пламти. Осветљава жену, зелено, плаво... Жуто је осветљава...*” (Д. ш., 277).
ВИТАЛНОСТ ЈЕ ВАТРА, САЗНАВАЊЕ ЈЕ ОСВЕТЉАВАЊЕ ВАТРОМ.

„*То што жена, брекћући непрестано, као куја, права куја, упиње се одједном. Свом силином свог тела да избаци своју патњу из себе, да од једног оклопа материје отцепи други и од једне целине начини две целине... На исти начин којим би [природа] чупала у вихору реке из корита, обарала храстове или тресла земљом и океанима. Да би избљувала огањ. Огањ. Огањ, то је сад он, Стеван Папа-Катић, увек он, пламтећи и непомичан, огроман.*” (Д. ш., 277)

„*Имати једном у животу такву жену,*’ појави се пламена мисао у Стевану.” (Д. ш., 278)

„Јед’ сам ја да упадам у торове или да ти се причврљим уз неку врућину, уз жену, уз ватру.” (Д. ш., 145)

У поменутих текстуалним целинама описана је у ширем контексту драма у међави, драма рађања и умирања жене током порођаја. С обзиром на то да роман има виталистичку идеју круга живота, можемо на овом месту приказати још једну природу амбивалентности ватре метафорама ЖИВОТ ЈЕ ВАТРА И СМРТ ЈЕ ВАТРА. Стеван у сцени порођаја има улогу аналитичара, немог посматрача и сведока. Он је светионик, који својом опсервацијом и својим емоцијама боји и расветљава саму драму порођаја, сам емотивно сазрева у тој ноћи и надраста својом енергијом и витализмом и свој физички бол и психолошку катаклизму тренутка, па се на основу пишчеве идејне испреплетаности, лингвистички могу надоградити и следеће метафоре: САЗНАВАЊЕ ЈЕ ОСВЕТЉАВАЊЕ ВАТРОМ, као и СТРАСТ ЈЕ ВАТРА, ЉУБАВ ЈЕ ВАТРА, а и ВИТАЛНОСТ ЈЕ ВАТРА, ЧОВЕКОВА ЕНЕРГИЈА (ЕНТУЗИЈАЗАМ) ЈЕ ВАТРА. У горенаведеним примерима види се амбивалентност ватре. Прожимају се две супротстављене тенденције у метафоризацији ватре, која је како симбол деструкције, тако и обнављања.

Следећи пример из Африке носи метафору МАШТА ЈЕ ВАТРА И ЕН-ТУЗИЈАЗАМ ЈЕ ВАТРА:

„Рекао бих чак да су они предели били обојени, с друге стране нашег погледа, по пламеној основи нашег узбуђења, љубопитства и чежњи да видимо и сазнамо. Сви су они били осветљени са једне стране сунцем и небом, а са друге нашом емоцијом.” (А., 205).

Исти круг метафора налазимо и у поезији, где се тајна пренаталног живота, то прерастање мртве материје у живу кроз чин рођења, идентификује са прерастањем и обликовањем уметничког трептаја у језик песме, који рађа једног ствараоца (Musabegović 1976: 91):

„О црвенило ми дотече из матере
Светлост, чуј, из дома где се не враћа
Пламени зрак, чуј! кроз пребеле шаторе
За смешног младића

(Коме се визија детињства повраћа!)” (О., Тајна рођења, 125).

У овом случају појмовне метафоре и метонимије гласиле би овако: МАТЕРИЦА ЈЕ ПРОСТОР КОЈИ ГОРИ, РАЂАЊЕ ЈЕ ГОРЕЊЕ; МАТЕРИЦА ЈЕ ПРОСТОР КОЈИ СВЕТАИ, РАЂАЊЕ ЈЕ СВЕЛОСТ; ЖИВОТ ЈЕ ВАТРА, СВЕЛОСТ ЈЕ ВАТРА; КРВ ЗА УТЕРУС, КРВ ЗА ЦРВЕНУ БОЈУ, ВАТРА ЗА ЦРВЕНУ БОЈУ; ЖЕНА ТОКОМ ПОРОЂАЈА ЈЕ БИЋЕ КОЈЕ ГОРИ, ЖЕНА ЈЕ БИЋЕ КОЈЕ СИЈА.

„Ти кога одведе све то где се тек рађају сунца

Да се наднесеш пијан одједном са пламеног врхунца

Над божанску расипност своју, уништена младунца...” (После о., Вечерња звезда, 176).

Метафоре за овај пример су: СВЕЛОСТ ЈЕ РАЂАЊЕ, СВЕЛОСТ ЈЕ ВАТРА, ЖИВОТ ЈЕ ВАТРА, као и СТВАРАТЕЉ ЈЕ ВАТРА, МАШТА ЈЕ ВАТРА, КУЛТУРА ЈЕ ВАТРА.

Још једна метафора битна је за историјско-тематски контекст на који се односи добар део Петровићевог стваралаштва, тј. на контекст Првог светског рата, који је непосредно искусио кроз доживљај албанске голготе. Рат код Петровића није приказан документарно, већ кроз

емотивну призму његовог преламања у психи појединца метафором СТРАХ (УЖАС) ЈЕ ВАТРА,⁵ РАТ ЈЕ ВАТРА, СМРТ ЈЕ ВАТРА. Навешћемо два примера:

*„Баража је гаћала у небо да би спречила улазак птицама:
Око града тако је зид од ватре, динамита и експлозије.”*
(Пред о., Јуче и данас, 73). ВАТРА ЗА ПУЦАЊ.

*„Болна је ова земља, једина земља на свету, [...]
Пет столећа на небу би сјајних руку и крила,
Међ анђеле ће опет у болном часу стати,
Указаће се верним Огњена ко што је и била. [...]
Та дивна тела што би да измиле из блата,
У вазнесењу огња виђају родна села; [...]
Пролетње тад одједном просу се на њих [беле роде] цвеће,
С образом прислоњених на пушку док сањаху
Задремаломе другу викаху речи среће,
Од топовског се огња заласку одвраћаху”*
(После о., За њу!, 170/171).

6. Петровићева концептуализација појма ватре и Речник САНУ

Кевечеш је у књизи *Метафоре и емоције* поставио себи три питања: 1. Да ли се метафоризован језик користи у свакодневной комуникацији и у ком обиму?; 2. Како метафоризован језик долази до песника, романописца и обичних људи?; 3. Да ли се он мења временом? (2004: 20). Последња два питања актуелна су кад год се проучава стил неког писца и ми смо се потрудили да делимично одговоримо на њих. Најкреативнији писци, у које дефинитивно убрајамо и Растка Петровића, кори-

⁵ Категорија страха концептуализује се двовалентно, што није типично за појмовне метафоре. Неки чланови семантичко-деривационе категорије страха концептуализују се као висок степен неког својства, а део чланова као низак степен неког својства. *Страх*, *ужас* и њихови деривати заснивају своја значења на јачини која се постиже одашиљањем страха, јер се појаве одређене овим речима схватају као изазивачи страха, за разлику од глагола *плашити се*, *бојати се* и њихових деривата, који нека своја значења базирају на слабости која се постиже примањем страха (Dragičević 2004: 125).

сте сличне концептуализације. Појмовне метафоре су ванвременске и биолошки условљене, што значи да су мисаони механизми на којима почивају метафоре универзални, тј. увек полазе од телесног искуства ка нетелесном искуству (Kevečič 2005: 34).

На прво питање одговор ћемо потражити лексикографском анализом лексеме *ватра*, коју описује Речник САНУ⁶ као репрезент књижевнојезичког стандарда. Лексема *ватра* може се концептуализовати као НЕТИПИЧНА МАТЕРИЈА, што одговара и примарној дефиницији Речника САНУ (денотативно значење: 1.а. „запаљена материја кад горећи развија топлоту и светлост, огањ”, 1.ђ. „пожар”; синегдоха: е. „искра, варница” (ЦЕЛИНА ЗА ДЕО); 4. „средство за паљење ватре, (упаљач, кресиво и сл.)” (ВАТРА ЗА КРЕСИВО); 8. „жестоко пиће” (ПИЋЕ КОЈЕ ГРЕЈЕ (АЛКОХОЛ) ЈЕ ВАТРА)); као СТАЊЕ (3.а. „врелина, жега, припека” (СТАЊЕ ВИСОКЕ ТЕМПЕРАТУРЕ ЈЕ ВАТРА); 4.а. „повишена телесна температура, бунило” (СТАЊЕ ВИСОКЕ ТЕЛЕСНЕ ТЕМПЕРАТУРЕ ЈЕ ВАТРА), 5.б. „оружана борба, битка” (РАТ ЈЕ ВАТРА)); као ЗАТВОРЕНИ ПРОСТОР (1.ж. огњиште, фиг. кућа, породица (ОГЊИШТЕ ЗА ДОМ)); као СВОЈСТВО (2. „боја ватре” (СВОЈСТВО (ЦРВЕНИЛО) ЗА НОСИОЦА СВОЈСТВА (ВАТРУ) и метафора ЦРВЕНИ ЕНТИТЕТ ЈЕ ВАТРА), 14. „сјај” (СВЕТЛОСТ ЈЕ ВАТРА)); као ЕМОЦИЈЕ (9.а. „страст, страственост, љубав, љубавна жудња; жар”, 9.б. „занос, одушевљење”; 10.а. „љутња, гнев, јарост”, 10.б. жучност”, 10.в. „сила, жестина, ватреност” (СТРАСТ ЈЕ ВАТРА, ЉУБАВ ЈЕ ВАТРА, БЕС ЈЕ ВАТРА))⁷. Из приказаног приметно је преклапање метафора Петровићевог језика и стандарднојезичког приручника, који репрезентује говорно стање у савременом српском језику.

7. Закључна разматрања

Да бисмо истражили сва концептуална значења лексеме *ватра*, представили смо не само метафоризацију лексеме *ватра*, већ и појмовне метафоре свих њених синонима, као и лексема које су у блиској

⁶ Лексема *ватра* обрађена је у II тому РСАНУ (1962), десетак година после Петровићеве смрти.

⁷ Заједничка свим метафорама јесте квалификативна особина високог интензитета или високе температуре.

семантичкој и деривационој вези. Овде ћемо скренути пажњу на још неколико специфичности Петровићевог језика и стила. Од деривације, као посебну идиолекатску особеност можемо издвојити употребу придева *пламени* и *огњени*. Колокати с којима их он употребљава су *очи*, *речи*, *младост*, *писмо*, *река*, *празнина*, *мисао*, *узбуђење*, *зраци*, *врхунци*, *кровови* и сл. Фреквентност синестезијско-метафоричке употребе ова два придева посебно је истакнута у дескрипцији (путопис *Африка*), као и у поезији, чиме он путопис издиже са равни документаристичког на раван поетског језика.

Овај концептуални приступ доказао нам је једну културолошки важну особину ватре. Наиме, ватра је концептуално приказана као амбивалентна: ЖИВОТ (РОЂЕЊЕ) ЈЕ ВАТРА, СТВАРАТЕЉ ЈЕ ВАТРА, КУЛТУРА ЈЕ ВАТРА; УНИШТИТЕЉ ЈЕ ВАТРА, РАТ ЈЕ ВАТРА, СМРТ ЈЕ ВАТРА, као и метафоре са опречно емотивним набојем: БЕС (ЉУТЊА) ЈЕ ВАТРА, ЉУБАВ (СТРАСТ) ЈЕ ВАТРА. Неке метафоризације су карактеристика Петровићеве поетике: ВИТАЛНОСТ ЈЕ ВАТРА И САЗНАВАЊЕ ЈЕ ОСВЕЉАВАЊЕ ВАТРОМ.

Откако је Прометеј украо ватру боговима и подарио је људима, започела је борба за цивилизацију и културу. Апокалипса је било и биће их увек, али док тиња и последња луча водиља и варница љубави у човеку, човечанство ће гасити бакље уништења и палити огње рађања и културе. То је идејна слика поетике Растка Петровића, чији смо један део покушали да расветлимо овим радом.

Извори

1. (А.) – Петровић, Растко (1955), *Африка*, Београд: Просвета.
2. (Д. ш.) – Петровић, Растко (2021), *Дан шести*, Београд: Вулкан.
3. (Пред о.; После о.) – Петровић, Растко (1989), *Сабране песме*, Београд: Српска књижевна задруга.
4. Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, том 2 (*богољуб – Вражогрнци*), Београд: Институт за српски језик САНУ.

Литература

1. Brdar, Mario; Milić, Goran; Kružić, Barbara; Benčina, Ksenija; Čališ, Maja; Gradečak, Tanja; Brdar-Szabo Rita (2021), *Pojmovnik kognitivne lingvistike*, Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku.
2. Драгићевић, Рајна (2004), „Творба речи и концептуализација емоција”, *Славистика*, Славистичко друштво Србије, Београд, књ. VIII, 120-127.
3. Драгићевић, Рајна (2005), „Метафтонимија”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, зборник радова, Филолошки факултет, Београд, бр. 34/3, 185-190.
4. Драгићевић, Рајна (2007), *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
5. Johnson, Mark (1987), *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, Chicago: University of Chicago Press.
6. Кликовац, Душка (2004), *Метафоре у мишљењу и језику*, Београд: Библиотека XX век.
7. Kövecses, Zoltán (2004), *Metaphor and Emotion, Language, Culture, and Body in Human Feeling*, Cambridge: Cambridge University Press.
8. Kövecses, Zoltán (2005), *Metaphor in Culture, Universality and Variation*, Cambridge: Cambridge University Press.
9. Kövecses, Zoltán (2011), „Idioms, Metaphors, and Motivation in Foreign Language Teaching”, *Језик у употреби (Language in Use)*, Друштво за примењену лингвистику Србије, Филозофски факултет, Нови Сад, Филолошки факултет, Београд, 253-268.
10. Lakoff, George; Johnson, Mark (1980), *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press.
11. Lakoff, George (1987), *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, Chicago: University of Chicago Press.
12. Мусабеговић, Јасмина (1976), *Растко Петровић и његово дјело*, Београд: Слово љубве.
13. Петровић, Предраг (2013), *Откривање тоталитета, романи Растка Петровића*, Београд: Службени гласник.
14. Раденковић, Љубинко (1996), *Народна бајања код Јужних Словена*, Београд: Просвета, Балканолошки институт САНУ.
15. Чановић, Зоран (1985), *Уметност Растка Петровића, поетичко-стилистичка студија*, Приштина: Јединство.

Danijela S. Stanić
Serbian Academy of Arts and Science
Institute for Serbian Language

FIRE AND ITS METAPHORS AS A LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURE IN THE WORK OF RASTKO PETROVIC

Summary

We will analyze the concept of fire from a linguo-stylistic and literary-poetic perspective. For the application of both study plans, the conceptual analysis is used as a tool of choice, where we treat the concept of fire as a conceptual metaphor and metonymy. In terms of grammar, we notice a number of lexemes that are synonymous or derivative with the lexeme of fire, and in this way, we try to shed light on the idiolectic nature of Petrovic's poetic language and style.

We divide the observed metaphors in relation to the target domain into those from the domain of physical reality, among which the most numerous are those from the Vitalist circle, into the domain of abstract metaphors, among which the most numerous are those from the circle of emotions and physiological state, and into the vitalist domain, which includes the sexual-erotic domain. We pay special attention to reading the scene of the flood and fire in the Watermill.

► **Keywords:** fire, conceptual metaphor, conceptual metonymy, metaphonymy, idiolekt, modern Serbian language.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

811.163.41'37(082)

821.163.41.09(082)

PHILOLOGIA Serbica. Год. 4, бр. 4, Значај и значење ватре у српском језику, књижевности и култури : зборник научних радова / [главни уредник публикације Сања Мачура]. - Бања Лука : Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, 2024 (Источна Илица : Принт Шоп). - 620 стр. : илустр. ; 24 см. - (Philologia Serbica, ISSN 2744-1709) (Научни скупови Филолошког факултета. Зборник научних радова ; год. 4 ; бр. 4)

Кор. насл. - "Овај зборник садржи научне радове који су представљени на конференцији Philologia Serbica. Значај и значење ватре у српском језику, књижевности и култури, одржаној на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци 28. марта 2023. године." --> колофон. - Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99955-58-94-9

COBISS.RS-ID 140001793